

льними словами і термінами можна користуватися лише в тих випадках, коли їхня відсутність або заміна загальновідомими словами викликає неточність питання. Так, небажане вживання словосполучень "об'єкт, що ідентифікується", "ідентифікуючий об'єкт" - краще давати об'єктові конкретне або описове найменування. Ускладнює розуміння питань й використання таких понять, як "зміст", "структура", "будівля". Наприклад, слідчому необхідно було установити належність гудзика, виявленого на місці події, піджакові підозрюваного. Перед експертом було поставлене питання: "чи ідентичний даний гудзик за своєю будовою і змістом матеріалу гудзикам, що пришиті до піджака?" З питання не ясно, що слід розуміти під "будовою" і "змістом" матеріалу. Крім цього об'єктом, що ідентифікується у даному прикладі, є не гудзик, а піджак.

Ті самі предмети бажано називати у постанові однаковими словами. Так, якщо об'єкт названий при першому згадуванні про нього порошкоподібною речовиною сірого кольору, то не мотивовано іменувати його потім "слідом нашарування часток сірої речовини", "слідом сторонньої речовини" і т.п. Відомо, що навіть синоніми мають різні значення відтінки.

Двозначність змісту питань може викликати й неправильна побудова пропозиції. Так, з питання: "чи є частки металу в пакетах, що виявлені на місці

події, мисливським дробом?" неясно, чи виявлені на місці події частки металу або пакети, або частки металу в пакетах. Інший приклад. Слідчому необхідно було встановити належність часток лакофарбового покриття, виявлених на місці події, лакофарбовому покриттю автомашини. На розгляд експертизи було поставлене питання: "чи є фарба, виявлена на місці події, з машини ВАЗ, належної гр.С?" Незрозуміло зі змісту питання, чи хотів слідчий установити приналежність виявлених часток фарби покриття автомашини або їхню приналежність громадянину.

Таким чином, питання повинне формулюватися правильно, з погляду його семантики, синтаксису і граматики що знаходить своє вираження в точності, ясності і зрозумілості питання.

Значно полегшує формулювання питань використання відповідних посібників тощо, у яких сформульовані типові питання. Їх бажано було би "прив'язувати" також до обставин, що встановлюються при розслідуванні визначених категорій справ, розглядати у зв'язку з методикою розслідування обставин злочину. Наприклад, доцільні рекомендації про те, які експертизи і шляхом рішення яких питань можуть прямо або побічно сприяти встановленню місця, часу, способу й інших найважливіших обставин, що доводяться по окремій категорії справ

Надійшла до редколегії 24.03.2003

КОБЗАРЬ О.Ф. ОСНОВНЫЕ ПОЛОЖЕНИЯ ПОДГОТОВКИ И НАЗНАЧЕНИЯ СУДЕБНЫХ ЭКСПЕРТИЗ

Предложена система рекомендаций по постановке вопросов экспертам, основанных на обобщении и анализе практики расследования преступлений и назначения по ним экспертиз.

***

KOBZAR' O.F. ORIGINAL POSITIONS of OPENING-UP And ASSIGNING of expert TESTIMONIES in COURT

The system of the guidelines on statement of problems to the experts is offered, which one are grounded on generalizing and analysis of practice of fact-finding of crimes and assigning on them of expertise's.

УДК 343.326

О.В. ЛАВНИЧЕНКО*, канд. військ. наук,
С.Є. КУЧЕРИНА**, канд. військ. наук

Інститут внутрішніх військ МВС України*
Факультет підготовки слідчих для СБУ
при Національній юридичній академії України ім. Ярослава Мудрого**

ЩОДО ТАКТИКИ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ

Виконаний аналіз чинників, які можуть вплинути на зростання небезпеки прояву тероризму в Україні, та розглянуті шляхи її подолання.

Друга половина двадцятого сторіччя охарактеризувалася вибухоподібною появою такого негативного явища, що охопило простори земної кулі і

придбало назву "чуми" двадцятого сторіччя, як глобальний або світовий тероризм

Проблема тероризму набула своєї кульмінації,

перейшла кордони однієї держави і стала загрозою світовій спільноті, а сам тероризм протягом десятиріч заважає мирно вирішувати завдання налагодження взаємовідносин між країнами і всередині країн. Так, терористичні акти проти американських громадян призвели в 1986 році до повітряних ударів по Лівії і запровадження економічних санкцій проти Ірану. Діяльність ІРА проти протестантських терористів у Північній Ірландії протягом десятиліть заважає вирішенню проблеми Ольстера. Такі або схожі ситуації спостерігаються і в інших країнах світу. Гостро стоїть проблема тероризму на Близькому Сході, яка крім того ускладнена ще й релігійними чинниками; саме тероризм перешкоджає, в першу чергу, мирному вирішенню Ізраїльсько-Палестинської кризи.

Тероризм сьогодні характеризується жорстокістю, байдужістю до життя людей, несподіваністю. Два найвідоміших випадки, які сталися в світі – 11 вересня 2001 року у США і 23 жовтня 2002 року у Москві, виявили повну неготовність спецслужб протидіяти проявам тероризму на стадії упередження.

Все це свідчить про те, що питанням готовності до боротьби з тероризмом необхідно займатись впритул. Вивчивши історію цього явища, стратегію і тактику поведінки терористів, можна і потрібно розробити ефективну систему боротьби з цією "чумою" не тільки на поліцейському, а й на державному рівні. Для цього треба, в першу чергу, використовувати світовий досвід, який свідчить про те, що з цим негативним явищем можна боротися.

Питання визначення поняття тероризму справедливо вважається одним із найбільш складних у всьому комплексі проблем, що пов'язані із вивченням феномену тероризму – виходячи із досвіду фахівців його можна, визначити як насильство або погрозу застосування по відношенню до фізичних осіб або організацій, а також знищення (пошкодження) майна й інших матеріальних об'єктів, що створюють небезпеку загибелі людей, заподіяння значного майнового збитку або настання інших суспільно-небезпечних наслідків, які здійснюються з метою порушення суспільної безпеки, залякування населення або чинення тиску для прийняття органами влади вигідних терористам рішень, або задоволення їх неправомірних майнових чи інших інтересів; зазіхання на життя політичного або суспільного діяча, яке здійснюється з метою припинення його державної чи політичної діяльності; напад на представника іноземної держави або співробітника міжнародної організації, які користуються міжнародним захистом, а також на службові помешкання чи транспортні засоби осіб, які користуються міжнародним захистом, якщо ці дії здійснені з метою провокації війни або ускладнення

міжнародних відносин.

Терористичні акти можливо поділити на:

- вибухи в громадських місцях (вибухи в транспортних засобах, будинках), мінування різноманітних об'єктів, розташованих у місцях масового скупчення людей з метою завдати шкоди, викликати максимальну великі людські жертви;

- викрадення – як правило, об'єктами таких злочинів є значні суспільні і політичні діячі, відомі особистості і бізнесмени, за яких можна зажадати значний грошовий викуп і виконання певних політичних вимог (на відміну від захоплень заручників, при викраденні місце розташування терориста і заручника невідомі, і його належить встановлювати в ході проведення оперативно-розшукових заходів),

- захоплення заручників і утримування їх у захопленому будинку (поїзді, кораблі, автомобілі або авіалайнері);

- експропріацію або пограбування – вилучення засобів на терористичну діяльність, крадіжку зброї, вибухових речовин для проведення наступних терористичних актів;

- політичні вбивства і замаху – зазіхання на життя політиків, державних службовців або громадських діячів із метою припинення їх службової або політичної діяльності;

- бунти і масові безладдя під час проведення громадських акцій, мітингів, маршів протесту і т.і.;

- диверсії на виробництвах, важливих військових і державних об'єктах, транспортних шляхах;

- антигромадську пропаганду – розповсюдження антидержавної інформації, закликів до незаконної зміни існуючого ладу, фактів стосовно відомих осіб, що їх ганьблять, з метою здійснення тиску на них в зв'язку з їхньою діяльністю.

В останні роки в Україні склалася складна економічна і кримінальна обстановка, зростають етносепаратистські настрої в Автономній Республіці Крим, просліджуються зв'язки кримських татар із чеченськими терористами. Ці та багато інших фактів свідчать про те, що в майбутньому Україні, на нашу думку, прийдеться зіткнутися з цією проблемою.

Для розробки системи заходів боротьби із тероризмом важливе значення має визначення факторів, що впливають на його розповсюдження. За своїм джерелом і характером дій вони можуть бути поділені на зовнішні і внутрішні, об'єктивні і суб'єктивні.

До зовнішніх факторів, що можуть вплинути на розповсюдження тероризму в нашій країні, можна віднести:

- зростання числа терористичних проявів у ближньому і дальньому зарубіжжі;

- соціально-політичну та економічну нестабіль-

ність в державах ближнього зарубіжжя;

- наявність збройних конфліктів в окремих із них, а також територіальних претензій один до одного;

- відсутність надійного контролю за в'їздом-виїздом в Україні та "прозорість" кордонів,

- наявність "чорного ринку" зброї в деяких державах, що межують із Україною.

До внутрішніх факторів необхідно віднести:

- наявність "ринку" нелегального продажу зброї;

- згуртованість і ієрархічність злочинного середовища;

- наявність контингенту осіб, що добровільно та нелегально пройшли "гарячі" точки ближнього зарубіжжя;

- наявність так званих воєнізованих формувань в політичних угрупованнях;

- втрату багатьма людьми ідеологічних і духовних життєвих орієнтирів;

- загострене відчуття соціального неблагополуччя, незахищеності у значного контингенту громадян;

- настрої відчаю і зріст соціальної агресивності, падіння авторитету влади і закону, віри в здатність і можливість позитивних змін;

- слабку роботу правоохоронних і соціальних державних й громадських органів щодо захисту прав громадян;

- низький рівень політичної культури в суспільстві;

- пропаганду в засобах масової інформації культу жорстокості і насильства

Вкрай важливо визначити компетенцію різних державних органів в сфері боротьби з тероризмом. Структури, що виконують ці завдання, повинні мати підтримку держави і суспільства.

До компетенції Служби безпеки України повинно відноситись: здійснення боротьби з тероризмом шляхом попередження, виявлення і припинення злочинів (й міжнародного рівня) терористичного характеру, в тому числі злочинів, що переслідують політичні цілі, проведення відповідно до кримінального законодавства попереднього розслідування щодо таких злочинів; забезпечення безпеки установ України та їх співробітників, що перебувають за межами території України, а також здійснення збору інформації про діяльність іноземних і міжнародних терористичних організацій.

Що ж до компетенції МВС України, то міністерство повинно здійснювати боротьбу з тероризмом шляхом попередження, виявлення і припинення злочинів терористичного характеру, що переслідують корисні цілі; забезпечення охорони і захисту державних об'єктів (особливо підприємств хімічної і атомної промисловості), що охороняються силами

ВВ МВС; проведення контртерористичних операцій.

Міністерство оборони України повинно забезпечувати захист зброї масового ураження, ракетної та іншої зброї, що перебуває на озброєнні, боеприпасів і вибухових речовин, а безпеку національного морського судноплавства, повітряного простору України, приймати участь в проведенні контртерористичних операцій.

Прикордонні війська України повинні здійснювати боротьбу з тероризмом шляхом попередження, виявлення і припинення спроб незаконного перетинання Державного кордону України, а також незаконного переміщення через кордон зброї, вибухових речовин, радіоактивних речовин і інших предметів, що можуть бути використані як засоби здійснення злочинів терористичного характеру, приймати участь в забезпеченні безпеки національного морського судноплавства в межах територіальних вод, а також в проведенні контртерористичної операції.

Боротьба з тероризмом повинна представляти собою систему заходів не тільки поліцейських, але й організаційних, політичних, ідеологічних і економічних, щодо попередження, локалізації й усунення базової основи, яка є поживним середовищем тероризму.

Немаловажне значення в зв'язку з цим набуває процес розробки на державному рівні стратегії боротьби з тероризмом, яка повинна бути спрямована на:

- недопущення формування соціальної бази, яка підтримує терористів;

- недопущення створення територіальних організацій і кримінальних структур та поповнення їх новими членами;

- виховання правової культури ведення політичної боротьби, фінансових угод;

- вирішення кризових і конфліктних ситуацій цивілізованими засобами без застосування актів насильства [1].

Що стосується практичних тактик і технологій щодо боротьби із тероризмом [2], то антитерористичні служби США, Ізраїлю, Франції та інших країн рекомендують:

- упередження, блокування і недопущення становлення тероризму і розвитку терористичних структур;

- недопущення ідеологічного виправдання терору під прапорами "захисту прав нації", "захисту віри" і т.і., розвінчування тероризму всіма силами ЗМІ;

- передачу всього управління антитерористичною діяльністю найбільш надійним спецслужбам при невтручанні в їх роботу будь-яких органів управління;

- використання договору з терористами тільки цими спецслужбами і тільки для прикриття підготовки акції щодо повного знищення терористів;

- ніяких уступок терористам, жодного непокараного теракту, навіть якщо це коштує крові заручників і громадян, що випадково опинились у місці знищення терористів – бо практика показує, що будь-який успіх терористів провокує подальше зростання терору та кількості його жертв;

- спеціальні психологічні операції ЗМІ про придушення теракту, як трагічну необхідність і протиставляючи “чорноту” терору чистоті тих, хто з ним бореться.

Цивілізоване суспільство повинно прагнути до того, щоб не давати тероризму розповсюджуватись і своєчасно виявляти його загрозу. Запобігання тероризму повинно здійснюватись одночасно в декількох напрямках, а саме:

- впливом на основні, глобальні явища і процеси в суспільстві, що можуть містити в собі терористичні аспекти;

- проведенням довгострокового прогнозування найбільш значної терористичної активності з визначенням її можливих суб'єктів і об'єктів, причин, способів і інших обставин;

- припиненням терористичних актів та проявів, що здійснюються у відношенні державних і громадських діячів; затриманням винних та їх засудженням;

- попередженням і припиненням таких злочинів, що схожі за характером із тероризмом, як захоплення заручників, геноцид, диверсії, посягання на життя особи, що здійснює правосуддя або попереднє розслідування.

У зв'язку з тим, що певна роль в нагнітанні “страху”, залякуванні населення належить засобам масової інформації, послугами яких іноді успішно користуються терористи для досягнення своїх цілей, на рівні держави необхідно врегулювати на законодавчому рівні відносини, що виникають між державними органами, які ведуть боротьбу з терористами, і ЗМІ щодо освітлення різних проявів тероризму таким чином, щоб ЗМІ не ставали рупором терору.

Досить негативним є й те, що ЗМІ в деякій мірі розкривають і тактику дій правоохоронних органів. Усунення цього можливе за рахунок посилення

нагляду з боку прокуратури за висвітленням ними інцидентів, пов'язаних із тероризмом

Досвід зарубіжних країн показує, що необхідно боротися не лише з виконавцями терактів, а і з тими, хто за ними стоїть, фінансує і укриває.

Вплив на корумповано-лобистські зв'язки злочинців із чиновниками держапарату дає змогу побити “грунт” у них з-під ніг. Завдання правоохоронних органів – не дати можливості злочинності пролізти у владні структури, створити умови, при яких її набагато легше тримати під контролем.

Одним із головніших аспектів щодо готовності боротьби з проявами тероризму сьогодні є дієвість системи сумісних дій всіх суб'єктів антитерористичної діяльності, до яких слід віднести тренувальні заняття і навчання, оперативні ігри, обмін конкретною інформацією в центрі і на місцях з використанням відомчих і міжвідомчих інформаційних джерел й т.д.

Підсумовуючи, можна сказати, що в Україні чимало робиться в цьому напрямку. Превентивні дії знайшли своє відображення в Указах Президента України від 11 грудня 1998 року “Про створення Антитерористичного центру при Службі безпеки України” та від 14 квітня 1999 року “Про затвердження Положення про Антитерористичний центр та його координаційні групи при регіональних органах Служби безпеки України”, в Концепції національної безпеки України, що прийнята Верховною Радою 16 січня 1997 року. Але ще існують багато проблем, які треба негайно вирішувати на законодавчому рівні і, в першу чергу, прийняттям закону “Про боротьбу з тероризмом”.

ЛІТЕРАТУРА

1. Цыганок А.Б. Деятельность и задачи органов внутренних дел в борьбе с терроризмом в современных условиях // Проблемы партнерства в борьбе с терроризмом и экстремизмом в АТР 30-31.07.2002 г.: Материалы международной науч.-практ. конф. -URL: www.confdes.ru.

2. Марков М.М. Терроризм // Электронная газета «Дуэль». –1997. -№ 13-14. –URL: www.duel.ru.

Надійшла до редколегії 12.03.2003

ЛАВНИЧЕНКО А.В., КУЧЕРИНА С.Е. О ТАКТИКЕ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИЗМОМ

Выполнен анализ факторов, которые могут повлиять на возрастание опасности проявления терроризма в Украине, и рассмотрены пути его преодоления.

***

LAVNICHENKO A.V., KUCHERINA S.E. ABOUT TACTICS OF STRIFE WITH TERRORISM

The analysis of the factors is executed, which one can influence ascending of hazard of a development of terrorism in Ukraine, and the paths of its overcoming are reviewed.